

ՍԻՄՅԵՐՈՊՈՒԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ
ՈՒ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆԸ

1917 թ. ռուսական հեղափոխությունից հետո հասարակական-քաղաքական կյանքի տեղաշարժ նկատվեց նաև Ղրիմի հայության շրջանում. «Երբ սկսվեց հեղափոխությունն ու երբ ամենուր արտահայտվում էր ազգայնականության ոգին, թվում էր՝ Ղրիմահայերը նույնպես փոքր-ինչ շարժվեցին: Պարզ էր, որ նրանք նույնպես պետք է գտնեին իրենց կողմորոշումը, հստակեցնեին իրենց ազգային դիմագիծը: Ուստիև, փորձ արվեց զարգացնել ու բարձրացնել գոյություն ունեցող մշակութային հաստատությունները»¹:

Ղրիմահայերը, բնակվելով հայկական կենտրոններից և հայ կյանքից հեռու, այս շրջանում օտարացած էին՝ պատճառը խառն ամուսնություններն էին, կրթությունը պետական դպրոցներում ևն: Պետական ռուսական ուսումնական հաստատություններում սովորող հայ երիտասարդությունը արագորեն ռուսանում էր, խոսելով միայն ռուսերենով՝ բացարձակ մոռանալով մայրենին. «Ճիշտ է, Ղրիմի բոլոր քաղաքներում կան հայկական եկեղեցական-ծխական դպրոցներ, բայց նրանք այնպիսի խղճուկ վիճակում են, որ իրականում ոչ մի դեր չեն խաղում երիտասարդ սերնդին ազգային ոգով դաստիարակելու գործում»²:

Վիճակագրական ճշգրիտ տվյալներ չկան այս շրջանի Ղրիմի հայության թվի վերաբերյալ, նրանց թիվը հասնում էր մոտավորապես 15 հազարի. «Ղրիմի թերակղզու հայության կեսից ավելին կազմում են Թուրքահայաստանից եկածները, որոնք 1895-1896 թթ. ջարդերից հետո վերաբնակվել էին նաև Տավրիդայում»³: Հայ կյանքի որոշակի ակտիվացում նկատվում է Տավրիկյան նահանգի կենտրոններից Սիմֆերո-

¹ Армянский настольный календарь на 1919 год, Ростов-на-Дону, 1918, с. 34.

² Նույն տեղում:

³ Նույն տեղում:

պոլում: Տասնյակ տարիներ առանձին-առանձին բնակվող տեղի հայության երկու մասերը՝ կաթոլիկներն ու հայ լուսավորչականները մերձեցման փորձեր կատարեցին, և նույնիսկ, լուսավորական նպատակներով հիմնեցին միասնական կառույց՝ Հասարակական Տուն. «Ստեղծվեց միասնական կառույց դպրոցական, ազգային և մշակութային գործերը վարելու համար»⁴:

Այնուհանդերձ, այս թույլ փորձերը լուրջ արդյունքներ չտվեցին, անհրաժեշտ էր ժամանակ և ջանքեր, որը կբերեր ցանկալի նպատակին՝ Ղրիմում հայ կյանքի ինքնորոշմանը. «Մի կողմից ազգային ոգով դաստիարակված փոքրաթիվ մտավորական հայությունը, մյուս կողմից, շրջապատող օտար և շատ ուժեղ մշակույթը, արգելք են հանդիսանում Ղրիմի թերակղզու հայության ազգային վերածննդի գործում»⁵: Այս շատ խիստ, սակայն իրավացի գնահատականը Ղրիմի հայ համայնքի իրականությունն էր 1917-1918 թթ.: Ազգային մշակույթի և հայեցի դաստիարակության պահպանման համար, օտար մշակույթից և ծուլումից խուսափելու համար, մեծ դեր կարող էր ստանձնել ազգային դպրոցը, որն օրախնդիր հարցի էր վերածվել ղրիմահայերի համար:

Հայրենասիրական զգացմունքների վերելքը, ազգային նվիրական ձգտումները, որն համակել էր կովկասահայությանը, իր արձագանքները գտավ նաև ղրիմահայության շրջանում, որտեղ շարժումը գլխավորեցին Ղրիմի «եկվոր» հայերը:

1918 թ. հունվարին Սիմֆերոպոլում տեղի ունեցած ղրիմահայերի համագումարում ընտրվեց կենտրոնական կառույց, որը կոչվում էր «Տավրիկյան նահանգային հայկական կոմիտե»: Ղրիմի մյուս քաղաքներում, ուր հայեր էին բնակվում, ստեղծվեցին տեղական կոմիտեներ. «Կոմիտեի գործունեության շրջանակում էին հայության համախմբումը և կովկասյան ճակատ կամավորների ուղարկումը, դրամահավաքն ու ազգային-մշակութային գործերը»⁶: Անշուշտ մինչ նահանգային կոմիտեի ստեղծումը Ղրիմի մի շարք քաղաքներում դեռևս 1916 թ. սկսած գործում էին հայկական կոմիտեներ. «Ապրիլի 17-ին Յալթայում բնակ-

⁴ Նույն տեղում:

⁵ Նույն տեղում:

⁶ Նույն տեղում, էջ 35:

վող հայերի ընդհանուր ժողով տեղի ունեցավ: Հարավային նահանգներում հայկական կենտրոնական բյուրոյի լիազոր Ա. Մ. Գազիկի այցը Յալթա, ում նախաձեռնությամբ հրավիրվել էր ընդհանուր ժողով, ժողովին ներգրավեց ավելի քան 200 մարդ»⁷: Հավաքի ավարտին կազմակերպվեց Յալթայի հայկական կոմիտե, որի նախագահ ընտրվեց Ա. Սպենդիարովը, նախագահի ընկերներ՝ Ա. Կայտմազովը, Ն. Ստեփանովը, քարտուղար՝ Մ. Ասատուրյանը և այլք. «Նորակազմ կոմիտեն իր գործունեության առաջին իսկ քայլերից մտադիր է օգնություն կազմակերպել հայկական կամավորական ջոկատներին»⁸:

Այսպես, Նոր Նախիջևանի «Հայ Համայնք» շաբաթաթերթը լուսաբանելով Ղրիմի հայության գործունեությունը ազգային խնդիրների շուրջ, գրում է. «Հունւար 13-ին Աիմֆերոպոլում գումարուեց Տաւրիկեան (բացի Ղրիմից. նաև 3 գավառները մասնակցում էին, որ հիմա Ուկրաինային էին անցել - նշումը «Հայ Համայնք»-ինն է) նահանգի հայկական հերթական /վերջինը 1917 թ. դեկտ. 18-ին/ համագումարը: ...Համագումարը գտաւ, որ ազգի դրութիւնը «շատ փափուկ է և վտանգի ենթակայ»⁹: Շաբաթաթերթն իր հաջորդ համարներում ևս անդրադարձել է Ղրիմահայերի համագումարին, արդեն, ներկայացնելով նրան հաջորդած գործնական քայլերը. «Կոմիտեներ հիմնեցին Տաւրիկի հետևեալ քաղաքներում և գիւղաքաղաքներում՝ Սիմֆերոպոլ, Սևաստոպոլ, Եալթա, Սուդակ, Եւպատորիա, Ղարասուբազար, Ջանկոյ, Հին-Ղրիմ, Սուբաշի, Կերչ, Թեոդոսիա, Արմեանսկ և Սելիտոպոլ»¹⁰:

Ներկայացնելով անօգնական գաղթականների թշվառ վիճակը՝ շաբաթաթերթն իր մեղադրանքն է ուղղում պարտականություններից և խղճից թերացողներին, խույս տվողներին. «Հարց է ծագում. իսկ ի՞նչ են անում Ղրիմի տեղական հայերը. մի՞թե՝ նրանց խիղճը մեռել է, ամօթը կորել, ինչու՞ օգնութեան չեն հասնում իրենց տառապող եղբայրներին. մի՞թե չկան կազմակերպութիւններ, գաղթականութեան օգնող կոմիտե-

⁷ Армяне и Война, Одесса, N 2-3, 1916, с. 42.

⁸ Նույն տեղում:

⁹ «Հայ համայնք», Նոր Նախիջևան, հ. 9, 1918, էջ 114:

¹⁰ Նույն տեղում, հ. 11, 1918, էջ 140:

ներ...»¹¹: Զննադատությունից հետո շաբաթաթերթը գալիս է տխուր եզրահանգման. «...ի՞նչ կարող են անել կոմիտեները: Մի քանի անձնուրաց մարդասեր անհատներ, հաւաքւած իրար գլխի, աշխատում են օգնել գաղթականութեան ծով կարիքներին... Իրողութիւնն այնքան է թշուառ ու ծանր, կարիքն այնքան է մեծ ու սոսկալի, որ այդ օգնութիւնը մի կաթիլ է ծով կարիքի մէջ»¹²: Շաբաթաթերթն իր այս թղթակցության վերջաբանում գրել էր, որ չպետք է թույլ տալ հուսալքությանն ու հիասթափությանը գլուխ հանել, այլ. «Պէտք է շուտափոյթ կազմակերպել Ղրիմի քաղաքները, կապ հաստատել նրանց մէջ, միջոցներ հաստատել, որ ծմրանը չմնայ գաղթականութիւնը անտեր և անօգնական»:

Ղրիմահայերի համար ազգային կյանքի զարթոնքը խորթ էր, նրանք գտնվում էին իներտ վիճակում և, այս պարագայում, կրկին անգամ առաջնությունը իրենց ձեռքում էին պահում, մասնավորաբար, այստեղ գաղթած արևմտահայերը, որոնք կամավոր էին գրվում, ամեն կերպ աջակցում հայրենանվեր ձեռնարկներին. «...հայության կյանքում օրինակը չունեցող այդպիսի օրերին անգամ, Ղրիմահայերի մեծամասնությունը խուլ մնաց հայրենիքի խնդիրներին»¹³:

Հայրենիքի պաշտպանության համար կազմակերպված դրամահավաքները Ղրիմահայերի շրջանում անցան չափազանց վատ, տեղի հարուստ հայերը ականջալուր էին հայրենիքի կարիքներին և իրենց նվիրաբերած մանրադրամը որպես ողորմություն էին դիտում. «Գիտակցությունը, որ նվիրաբերությունը հայրենիքի պաշտպանության գործին յուրաքանչյուր հայի սուրբ պարտականությունն է, չկար տեղաբնակ Ղրիմահայերի մոտ»¹⁴: Երևույթը խիստ մտահոգիչ էր և ցույց էր տալիս այդ խավի ապագային բնույթը. «Տարված մշտական շահույթի ապահովման մտայնությամբ՝ գաղութահայ բուրժուազիայի մի նկատելի հատվածը լիովին դարձել էր կոսմոպոլիտական և հավատ չէր տածում ապագա Հայաստանի ստեղծման ծրագրի հանդեպ»¹⁵:

¹¹ Նույն տեղում, հ. 21, 1918, էջ 304:

¹² Նույն տեղում, էջ 304-305:

¹³ Армянский настольный календарь, с. 35.

¹⁴ Նույն տեղում:

¹⁵ Հայ գաղթաշխարհի պատմություն, հ. 1, Ե., 2003, էջ 222:

1918 թ. սկսված թուրքական արշավանքը և Արդվինի, Բաթումի ու Անդրկովկասի այլ կենտրոնների անկման հետևանքով, Ղրիմի թերակղզի գաղթական հայության մոր հոսք սկսվեց. «1915-1920 թթ. Ղրիմում ապաստան գտած հայ գաղթականների զգալի տեղաշարժ մտցրին ղրիմահայության քանակական կազմում, որը նկատելիորեն մեծացավ»¹⁶: Ղրիմի հայկական կոմիտեները, և տիկին Յու. Սպենդիարյանի գլխավորած՝ Սիմֆերոպոլի հայ կանանց կոմիտեն իրենց ջանքերն ուղղեցին հայ գաղթականությանը օժանդակելու գործում: Ցանկանալով օգնել գաղթականներին՝ Սիմֆերոպոլցի հայուհիները բացեցին «Մեկ գավաթ թեյ»-ը (Чашка чая), որով փորձում էին հոգալ հայրենակիցների խնդիրները:

Այս շրջանում, երբ Ղրիմում ակտիվանում էր թաթարական ազդեցությունը, հայության շրջանում ևս նկատվեցին տեղաշարժեր՝ սկսեցին ակտիվ դեր վերցնել տեղաբնակ ղրիմահայերը. «Հենվելով թաթարական իշխանության վրա, նրանք իրենց ձեռքը վերցրեցին հայության բոլոր հասարակական գործերը: Անշուշտ, դրանից առաջին հերթին տուժեցին ուսուցիչները, որոցից ոմանք անհապաղ ազատվեցին աշխատանքից անցյալի գործունեության համար»¹⁷: Նմանօրինակ գործողություններն ամեն կերպ խաթարում էին ազգային-մշակութային կյանքի առանց այն էլ թույլ բողբոջները Ղրիմում: Ռուսաստանի քաղաքական մթնոլորտի հստակեցումը միայն կարող էր թույլ տալ ազգային կյանքի կառուցման երկարամյա ծրագրեր ունենալ, սակայն տեղի ունեցավ հակառակը՝ Ռուսաստանը ներքաշվեց երկարատև և արյունալի քաղաքացիական պատերազմի մեջ, որի կարևորագույն թատերաբեմերից մեկն էլ դարձավ Ղրիմը:

1917-1918 թթ. Ղրիմի հայ հասարակության և ղրիմահայ կազմակերպությունների գործունեությունը ընթանում էր մի տեսակ անկազմակերպ, չկար համայնքային կենտրոնական կառույց: Այնուհանդերձ, նախորդ տարիների գործունեությունն ու կուտակված փորձը լավ նախադրյալներ ստեղծեցին Ղրիմում Հայ Համայնական խորհուրդ և Վարչություն հիմնելու համար, որոնք համայնքին տվեցին կազմակերպա-

¹⁶ Նույն տեղում, էջ 223:

¹⁷ Армянский настольный календарь, с. 35.

կան նոր որակ, իսկ ազգային խնդիրների լուծման համար իրական հնարավորություններ: 1919 թ. հունվարին կայանում է Ղրիմի Համահայկական համագումար, որի ժամանակ մշակվում և ընդունվում են Համայնական հորհրդի ընտրությունների կարգը, հրահանգը, հորհրդի կանոնադրությունը և այլ հարցեր. «...Սիմֆերոպոլի Հայ Համայնական հորհուրդը ընտրած է սոյն տարւայ փիտուար ամսին ընդհանուր ընտրողական իրաւունքի հիման վրայ քառիակ սիստեմով»¹⁸:

Ինչպես, գրեթե բոլոր ռուսահայ համայնքներում, այնպես էլ Ղրիմում, հայ հասարակական-քաղաքական կյանքում իր լուրջ դերակատարմամբ աչքի էր ընկնում ՀԶԴ կուսակցությունը, որն ակտիվորեն մասնակցեց Սիմֆերոպոլի Հայ Համայնական հորհրդի ընտրություններին իր առանձին ընտրացուցակով: «Դաշնակցության» ընտրացուցակը թեկնածուների թվաքանակով ամենամեծն էր (34 թեկնածու), նրան մրցակից անկուսակցական թեկնածուների ցուցակը բաղկացած էր 33 անդամից. «Ընտրություններին մրցում էին երկու ցուցակ՝ N 1 անկուսակցականների ցուցակը և N 2 «Դաշնակցութեան» առաջարկած ցուցակը: Առաջին ցուցակից անցան 20 անդամ, 2-ից 16: ...հորհրդի անդամների ընդհանուր թիւն է 36»¹⁹:

Այսպիսով, ընտրությունների արդյունքում հաղթած անկուսակցականների թեկնածու Պետրոս Մալաֆյանն ընտրվում է Սիմֆերոպոլի Հայ Համայնական հորհրդի նախագահ, ավագ փոխնախագահ է դառնում Սմբատ Տեր-Ստեփանյանը, երկրորդ փոխնախագահն էր Հ. Սիրգույանը (անկուսակցական). «հորհրդի քարտուղարն է՝ պ. Ու. Ունուիւեան»²⁰:

Համայնական հորհրդին կից գործել են մի շարք հանձնաժողովներ, այդ թվում՝ ֆինանսական-բյուջետային, ժողովրդական լուսավորության, խնամատարական, գաղթականական և վերստուգիչ:

Ղրիմի Հայ Համայնական հորհրդի ձևավորումից հետո կազմվում է նաև գործադիր մարմին՝ Համայնական Վարչություն, որն ուներ մի շարք բաժանմունքներ. «Համայնական վարչութեան նախա-

¹⁸ ՀԱԱ, ֆ. 1265, ց. 1, գ. 40, թ. 25:

¹⁹ Նույն տեղում:

²⁰ Նույն տեղում:

գահն է պ. Երևանդ Զեֆչեան, անդամներ՝ Սիմ. Համալեան (քարտուղար, վարիչ ժողովրդական Լուսավորության և վիճակագրական բաժանմունքների), Ար. Արծրունի (վարիչ գաղթականական բաժանմունքի), Աիմ. Գրիկեան (վարիչ խնամատարական բաժանմունքի), Յար. Կարապետեան (գանձապահ) և Արշակ Բարխուդարեան (տնտեսական բաժանմունքի վարիչ)»²¹:

1919 թ. ընդունված Սիմֆերոպոլի Հայ Համայնքի կանոնադրությունը բաղկացած էր 27 կետից, որոնք վերաբերում էին Համայնական խորհրդին ու Վարչությանը, նրանց իրավասություններին ու պարտականություններին, համայնքի անդամներին և այլն: Կանոնադրության առաջին կետով սահմանվում էր. «Սիմֆերոպոլ քաղաքում բնակվող հայերը հիմնում են Սիմֆերոպոլի Հայկական համայնք՝ իրենց անդամների ազգային-մշակութային կյանքը կառավարելու նպատակով»²²: Այս մասին առանձին խոսվում է նաև Կանոնադրության չորրորդ կետում, ուր համայնքի ազգային-մշակութային կյանքի տնօրեն դիտվում էր Սիմֆերոպոլի Հայկական համայնքը:

Համայնքի անդամ կարող էր դառնալ յուրաքանչյուր հայ, ով բնակվում էր Սիմֆերոպոլի շրջանում և չէր մերժում իր՝ հայ ազգությունը (2-րդ կետ): Համայնքի յուրաքանչյուր անդամ 21 տարեկանից սկսած ծեռք էր բերում ակտիվ և պասիվ ընտրական իրավունք:

Կրոնական, հոգևոր-դաստիարակչական և եկեղեցական գործերին, ինչպես հայ լուսավորչական, այնպես էլ հայ կաթոլիկ, Համայնքի իրավասությունը չէր տարածվում:

Համայնքը կառավարում էր Համայնական խորհուրդը, որի կազմը որոշվում էր հետևյալ սկզբունքով. Համայնքի մինչև 500 անդամը տալիս էր խորհրդի 11 ներկայացուցիչ, իսկ յուրաքանչյուր հաջորդ 500 անդամը՝ ևս 5-ը. «Համայնական խորհրդի լիազորությունների ժամկետը երկու տարի է»²³:

²¹ Նույն տեղում:

²² Նույն տեղում, թ. 28-29:

²³ Նույն տեղում:

Համայնական խորհրդի նախագահության՝ խորհրդի նախագահի, նախագահի ընկերների (տեղակալ) և քարտուղարի լիազորությունների ժամկետը մեկ տարի էր:

Սիմֆերոպոլի Համայնական խորհուրդը, ղեկավարելով հայ համայնքի ազգային-մշակութային կյանքը, այդ ուղղությամբ առանցքային խնդիրներ էին հանդիսանում խնամքն ու հոգատարությունը.

ա/ ազգային դաստիարակության

բ/ տնտեսական և սոցիալական պայմանների կառուցման (կոոպերատիվների, ընկերությունների, միությունների, ապահովագրման և այլն)

գ/ բարեգործության

դ/ հոգատարության, խնամքի և վերահսկողության իրականացում հայկական բոլոր մշակութային, դաստիարակչական և բարեգործական կազմակերպությունների հանդեպ

Սիմֆերոպոլի Հայկական Համայնքի միջոցները գոյանում էին պարտադիր անդամավճարներից, համայնքի շրջանում գտնվող անշարժ գույքից և կապիտալից, եկեղեցու և համայնքի անդամների նվիրատվություններից և այլն:

Կանոնադրության 12-րդ կետը սահմանում էր. «Համայնական խորհուրդը հարաբերությունների մեջ է մտնում տեղի պետական և երկրամասային իշխանության կառույցների, քաղաքային և զեմստվոների ինքնակառավարման մարմինների հետ հայությանը վերաբերող հարցերի առումով, ինչպես նաև ուրիշ մարզերի հայկական ինքնակառավարման կառույցների և Կենտրոնական Հայկական Ազգային վարչության հետ»²⁴:

Համայնական խորհրդի գործադիր մարմինը հանդիսանում էր երկու տարի ժամկետով ընտրվող Համայնական Վարչությունը, որը բաղկացած էր երեք անդամից: Համայնական Վարչության իրավասությունն էր Համայնքի անդամների ցուցակագրումը, խորհրդի որոշումների իրագործումը, զեկուցումների ներկայացումը համայնքի գործերի վերաբերյալ, Համայնքի դրամական միջոցների հավաքումն ու ծախ-

²⁴ Նույն տեղում:

սումները, անդամների գույքային և քաղաքացիական շահերի պաշտպանությունը՝ լիազորագրերի և երաշխավորագրերի տրամադրմամբ:

Համայնական խորհրդի նիստերի գումարումը օրինական էր, եթե ներկա էին անդամների կեսը, քվեարկությունը համարվում էր կայացած ձայների պարզ մեծամասնության առկայության պարագայում: Համայնքից անդամը կարող էր հեռացվել քրեական հանցանք գործելու և դատական պատասխանատվության կանչվելու, Համայնքի որոշումներին չենթարկվելու և մի շարք այլ դեպքերում:

Կարգավորված էր նաև նիստերի ժամանակ հատուկ մատյաններով արձանագրության իրականացումը, փաստաթղթերի պահպանության և գործավարության կազմակերպման հարցերը: Համայնական խորհուրդն ուներ իր անվանումով կնիք:

Կանոնադրության վերջին կետով սահմանվում էր, որ Համայնքի լուծարման դեպքում, խորհրդի որոշումով, բոլոր միջոցները ուղղվելու են հայկական մշակութային խնդիրների լուծմանը և փոխանցվելու են այդպիսի խնդիրներով զբաղվող հաստատությանը:

Արդեն 1919 թ. սկզբին Սիմֆերոպոլում ամբողջական տեսք և ձևավորում ստացան համայնքային կառույցները, որոնք անմիջապես անցան համայնքին հուզող խնդիրների կարգավորմանը:

1919 թ. օգոստոսի 1-ին Սիմֆերոպոլի Հայ Համայնական խորհուրդն իր նիստում հաստատում է 1919 թ. (մարտի 10 - դեկտեմբերի 31) մուտքերի և ծախսումների ցանկը, որը կազմել էր ֆինանսական հանձնաժողովը (վարիչ՝ Կ. Ալթունջի): Ըստ այդ ցանկի 1919 թ. ընթացքում Համայնքի անդամներից վճարումներ էին սպասվում.

«I խմբի՝ անշարժ գույք ունեցող 139 անդամներից –	188.950
II խմբի՝ առևտրական (коммерсантовъ) 78 անդամներից –	32.475
III խմբի՝ արհեստավորների 28 անդամներից –	1.600
IV խմբի՝ հացթուխների 39 անդամներից –	2.950
V խմբի՝ ծառայողների 88 անդամներից –	<u>5.475</u>
	231.450

«Մեկ գավաթ թեյ»-ից – 100.000

Պատահական մուտքերից – 11.800

Հանրագումարը ռուբ. — 343.250 »²⁵:

Միմֆերոպոլի Հայ Համայնական Խորհրդի ֆինանսական հանձնաժողովի կազմած, փաստացիորեն, բյուջետային այս փաստաթղթից հստակորեն կարելի է պատկերացում կազմել Համայնքի անդամների սոցիալական, տնտեսական վիճակի մասին: Իրենից մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում նաև հաստատված փաստաթղթի ծախսումների մասը, ըստ որի նախատեսվում էր դրանք ուղղել հետևյալ խնդիրների լուծմանը.

« Ծախսեր ժողովրդական լուսավորության համար.

Ուսումնարանի պահպանում	65.000	ռուբ. 65.000 +
Մանկապարտեզ	29.100	
Երեկոյան կուրսեր և դասախոսություններ	3.000	
Մամուլ և հրատարակչություն	5.000	
Գրադարան	8.000	
Բեմական գործ	1.000	
Թոշակ	6.000	
	52.100	

Ծախսեր պատսպարելու (по призначению) և բարեգործական.

Օժանդակություն աղքատներին	36.000	ռուբ.
Բժշկական օգնություն	10.000	
	46.000	

Ծախսեր կազմակերպչական.

Վարչության պահպանման համար	21.500	ռուբ.
Կենտ. Կոմ. պահպանման բաժին	7.500	
	29.000	

Արտակարգ ծախսեր.

Ձինվորներին	10.000	ռուբ.
Ձինվորների ընտանիքներին	10.000	
Գաղթականության պահպանման	40.000	
Ազգային պահուստային կապիտալ	91.150	
Հանրագումարը ռուբ.	343.250» ²⁶ .	

²⁵ Նույն տեղում, թ. 30:

²⁶ Նույն տեղում, թ. 31:

Համայնական խորհրդի նիստում ընդունված այս փաստաթղթի նախատեսվող ծախսումային մասից ակնհայտ է դառնում համայնքային կառույցների գործունեության ամբողջ դաշտը, որն ընդգրկում էր ոչ միայն տեղի մշակութային-կրթական կյանքի ասպարեզը, այլ նաև հայ գաղթականությունն ու զինվորությունը:

Սիմֆերոպոլի Հայ Համայնական խորհուրդն իր 1919 թ. օգոստոսի 1-ի նիստում հաստատում է նաև ֆինանսական հանձնաժողովի կողմից մշակած մեկ այլ փաստաթուղթ, որով սահմանվում էին համայնական տուրքերի չափերը, ըստ որի. բնակչության տարբեր խմբերից գանձվելու էին տուրքեր համապատասխան իրենց եկամտային և գույքային ունեցվածքի: Առանձնացվեցին 18 այդպիսի խմբեր.

Խումբ N	Գույքային ունեցվածքի չափը, ֆին. հանձ. նախ. Համայնական խորհրդի կապիտալը կամ եկամուտները	տուրքի չափը	հաստ. տուրքի չափը
1.	5.000 ռ. մինչև 10.000	50 ռ.	50 ռ.
2.	10.000	100	100
3.	20.000	150	150
4.	30.000	200	200
5.	40.000	250	250
6.	50.000	350	
7.	75.000	500	500
8.	100.000	750	
9.	150.000	1.000	1.200
10.	200.000	1.200	
11.	250.000	1.500	2.500
12.	300.000	1.800	
13.	400.000	2.000	3.500
14.	500.000	2.500	
15.	750.000	3.000	5.000
16.	1.000.000	3.500	
17.	1.500.000	4.000	7.500
18.	2.000.000	5.000 ²⁷	

Համայնական տուրքեր սահմանված էին նաև այլ հայկական համայնքներում, օրինակ՝ Դոնում, ուր սակայն տուրքի վճարման չափը անհամեմատ ցածր էր: Այսպես, Դոնի Նախիջևանի Հայ Համայնական

²⁷ Նույն տեղում, թ. 32:

Խորհուրդը սահմանել էր գանձումների հետևյալ չափը՝ մինչև 3000 ռ. դեպքում՝ 15 ռ., 200.000-500.000 հազարի դեպքում՝ 600 ռ., 1 մլն. և ավելիի դեպքում՝ 1.500 ռ., իսկ աշխատավարձ ստացողները վճարում էին դրա 1 %-ը²⁸: Եթե Դոնում համայնական տուրքի գանձման հետ մեկտեղ համայնքի յուրաքանչյուր անդամ կարող էր դիմել Խորհրդին՝ իրեն վճարման մի կատեգորիայից մյուս տեղափոխելու առաջարկով, ապա Դրինում այդպիսի հնարավորության մասին, տուրքերի չափը սահմանելիս, չի խոսվում:

Այնուհանդերձ, դրամական հոսքերի մուտք, ինչպես երևում էր, չէր հաջողվում հավաքել ամբողջ ծավալով, քանի որ Համայնական Խորհրդի կրթության-լուսավորության հանձնաժողովի 1919/1920 ուստարվա լուրջ ձեռնարկներից՝ Սիմֆերոպոլում Հայկական գիմնազիան բացելու համար անհրաժեշտ գումարի մի մասը պակասում էր, որի համար օժանդակություն էին հայցում Դոնի Նախիջևանի համայնքային կառույցներից, «Հայ Համայնք» թերթից: Սիմֆերոպոլի Հայ Համայնական Վարչության նախագահ Ս. Համալյանի նամակից (1919 թ. օգոստոս), որն ուղղված էր «Հայ Համայնք»-ի խմբագրությանը, պարզ է դառնում, որ գիմնազիա բացելու համար անհրաժեշտ 40.000 ռուբլուց համայնքը կարող էր տրամադրել մոտ 25.000-ը:

Սիմֆերոպոլի Հայ Համայնական Վարչություն մեկ այլ նամակից (1919 թ. օգոստոս 26), որն ուղղված էր առաջնորդական փոխանորդ Հուսիկ վարդապետին, ակներև է դառնում Վարչության անխոնջ պայքարը՝ թույլ չտալու տեղի հայկական ծխական դպրոցների նկատմամբ լուսբաժնի ոտնձգությունները. «Քաղաքիս ուսումնարանական խորհուրդը յուր կազմվելու օրերից սկսել է մի գործունեություն, որ հակահայկական բնավորություն է կրում: ...Խորհուրդը ոչ թե միայն ձգտում է քննությունների հրավիրել մեր դպրոցների աշակերտներին, այլև ակներև ցույց է տալիս հակումն տեղ լինել մեր դպրոցներին, կառավարել նրանց եւ պաշտոնյաներ նշանակել նրանց մեջ»²⁹: Վերոհիշյալ նամակը համատեղ հանդես գալու և ոտնձգությունը թույլ չտալու նպատակ էր

²⁸ Армянский настольный календарь, с. 19; «Բանբեր Հայաստանի Արխիվներին», 2006, N1 /107/, էջ 223:

²⁹ Նույն տեղում, թ. 21:

հետապնդում, որի, դրական ելքի բերած, արդյունքներից էր հայ աշակերտներին քննությունների հրավիրելու փորձի կանխումը:

Սիմֆերոպոլի Հայ Համայնական Խորհրդի կանոնադրության 12-րդ կետով սահմանված էր, որ Խորհուրդը նպատակադիր էր հարաբերությունների մեջ մտնել այլ հայկական համայնական կառույցների հետ, սակայն այստեղ ևս խնդիրներ կային:

Այսպես, Սիմֆերոպոլի Հայկական Համայնական Վարչության նամակից՝ (1919 թ. օգոստոսի 16) ուղղված «Նոր Նախիջևանի և Ռոստովի Հայ Համայնական Վարչությանը» պարզ է դառնում գոյություն ունեցող թույլ կապը երկու հարևան հայաբնակ երկրամասերի հայկական կառույցների միջև: Հետաքրքրական է, որ վերոհիշյալ նամակը պատասխան նամակ էր Դոնի հայկական համայնքային կառույցի նույն թվականի մարտի 15-ի գրության, այսինքն, ուղիղ հինգ ամիս անց գրված նամակի: Սիմֆերոպոլի Համայնական Վարչությունն իր նամակում ներկայացնում էր համայնքային կառույցների վիճակը և գործունեության ուղղությունները՝ նշելով Խորհրդի նոր նախաձեռնություններից ընթացիկ ուստարում «Տավրիկյան Հայկական Գիմնազիայի» և մանկապարտեզի բացման մտադրությունը. «Վարչութիւնս ուրախութեամբ ապագայում և իրազեկ կը պահի Ձեզ իւր գործունեութեանը ու կեանքին: Յոյսով ենք, որ այսուհետև հնարաւոր կը լինի հաստատել մեր մինչև սերտ փոխ-յարաբերութիւններ, որոնց արդիւնքը, անշուշտ, շօշափելի կը լինի մեր նորակազմ Խորհրդի ու նրա գործադիր մարմնի համար»³⁰:

Հայկական համայնքային կառույցների միջև առկա այդ թույլ կապի մասին է խոսում նաև վերոհիշյալ նամակի եզրափակիչ տողը, որից պարզ է դառնում, որ Դրիմում գործել է նաև մեկ այլ հայկական կառույց. «Աւելորդ չենք համարում յայտնել Ձեզ և այն, որ Համայնական Խորհուրդ ու Վարչութիւն գոյութիւն ունի նաև մեր հարևան Եւպատորիայում»: 1919 թ. օգոստոսի 16-ով թվագրված այս նամակի վերջում, որպես Խորհրդի Վարչության նախագահ, նշվում էր Աիմ. Համալյանի անունը:

³⁰ Նույն տեղում, թ. 25:

Տարբեր հայկական կառույցների միջև գործակցության և, ընդհանրապես, թույլ կապի կարևոր պատճառներից մեկն էլ հանդիսանում էր Ռուսաստանում քաղաքացիական պատերազմի հետևանքով առաջ եկած դժվարություններն ու հաղորդակցության հնարավորությունների բացակայությունը:

Հետագայում թե ինչպիսի ճակատագիր ունեցան Ղրիմում գործող հայկական համայնքային այս կառույցները դժվար է հետևել, քանի որ բացակայում են դրանց վերաբերյալ անհրաժեշտ տվյալներն ու նյութերը, սակայն միանշանակ է փաստը, որ տարածաշրջանի խորհրդայնացումից հետո բոլոր ազգային-համայնքային կազմակերպությունները փակվեցին:

1919 թ. վերջից մինչև 1920 թ. աշունը Ղրիմը դարձավ քաղաքացիական պատերազմի ակտիվ թատերաբեմ, ուր կենտրոնացել էին «սպիտակ շարժման» վերջին ուժերը՝ «Ռուսաստանի Հարավի կառավարիչ» Պ. Վրանգելի գլխավորությամբ: 1920 թ. աշմանը «սպիտակ» ուժերը, դուրս գալով Ղրիմից, արշավեցին Ուկրաինա՝ միանալու համար լեհական զորքերի հետ. «Նոյեմբերի 7-11 խորհրդային զորքերը... ճեղքեցին Պերեկոպի ամրությունները... և նոյեմբերի 17-ին ամբողջությամբ տիրեցին Թերակոզուն»³¹, Ղրիմում սկսվեց տենդագին տարիանում, քաղաքացիական պատերազմի ելքը, փաստորեն, վճռվեց:

Այսպիսով, 1917 թ. ռուսական հեղափոխությունից մինչև 1920 թ. աշունը քաղաքացիական պատերազմի ավարտն ու խորհրդայնացումը, Ղրիմի հայ համայնքն ունեցավ կարճատև, սակայն ազգային-համայնքային կյանքով ապրելու կարևոր մի շրջան, որի ձեռքբերումները թեև համեստ էին, բայց և այնպես, թափ հաղորդեցին տեղի հայության համախմբմանն ու առաջընթացին:

³¹ Орлов А., Георгиев В. и др., Основы курса истории России, Москва, 1997, с. 471.

*ОГАНЕС АЛЕКСАНЯН
ИИ НАН РА*

**СИМФЕРОПОЛЬСКИЙ АРМЯНСКИЙ ОБЩИННЫЙ
СОВЕТ И УПРАВА**

РЕЗЮМЕ

После революции в России 1917 г. Крым оказался в напряженной политической ситуации. Гражданская война и социально-экономический кризис не обошлись кругом, только в ноябре 1920 г. в полуострове были основаны советская власть и порядки. В этот период в Крыму национальная жизнь армян регулировалась множеством общественно-просветительских и благотворительных организаций, которые представляли и защищали права проживающих здесь армян.

На состоявшемся Всеармянском Съезде Крыма в январе 1919 г. было принято Положение и выработан порядок выборов в Симферопольскую Армянскую Общину (в Совет и Управу). Вопросом дня для Крымских армян служил вопрос об открытии национальной гимназии, мобилизации армян вокруг национальных идей.

Помощь беженцам-армянам тоже входила в круг действий Симферопольской Армянской Общины.